

זיכרונות/פרסום ראשון

ר' לויק הזמין אותי לביתו כדי שאפגוש את בנו הבכור...

דשימת זיכרונות של הרה"ח ר' נחום ע"ה גאנליץ

לאחר סיום הטקס קרא לי רב העיר הגאון הרב ר' לוי יצחק ע"ה, הוציא מכיסו איזו מטבע קטנה, מסר לי אותה ואמר: "תבוא אל ביתי בחשמלית ואני אפגוש אותך עם בני". הרבי, בנו-בכורו של רבי לוי יצחק, היה אז בן תשע שנים ואני כבר שמעתי אודותיו. בקהל הלומדים ידעו לספר שלרב שניאורסון יש ילד עילוי שהוא למדן אדיר היודע בעל-פה כבר היום, בגילו, מאות דפי גמרא (!). מובן שהייתי מעוניין להכיר את העילוי הזה, ובאחד הערבים באותו חורף יצאתי לכתובת שנתן לי הרב

בזכותה זכיתי לטעום טעם התורה. יהי זכרה ברוך.
כשהתקבלה ההחלטה על נסיעתי לניעזין, התחילו להכין אותי לקראת היציאה לדרך. ביומים שקדמו לנסיעה היה עלי להסתובב בכפר, לבקר אצל בעלי בתים, ידוים ומכרים, להודיע להם שאני נוסע ללמוד בישיבה ולהסביר שבאתי להיפדר מהם ולבקש ברכתם. מובן שקיבלו אותי בסברפנים ימות, בירכו אותי בהצלחה, נתנו לי עצות טובות כיצד להתנהג בדרך ובמקום לימודי והיו גם מי שהעניקו לי מתנות.

בבוקר הנסיעה אמי ליוותה אותי בעגלה עד תחנת הרכבת פרישוע, הושיכה אותי ברכבת ואמרה לי "היעקר שלא תיבהל בדרך. דע שבכל מקום שתגיע אליו גרים יהודים שיעזרו לך ברצון בשעת הצורך". כשהרכבת זוה הצצתי בחלון וראיתי את אמי עומדת ומשתכנת בדמעות והתחלתי גם אני לבכות בחשאי. ואז הרכבת זזה. במהלך הנסיעה הוצרכנו להחליף רכבות

בימים ההם – ישיבה מקומית לא גדולה בראשות הרב מ"מ חן הי"ד. יד ההשגחה העליונה הובילה לכך שבאמצע קץ שנת תרס"ה נסע בחור אחד (מורה במקצוע) לחתונתו בעיר סטאט שברוסיה הלבנה. מאחר שדרכו עברה במסילת-הברזל שהוליכה בכיוון ניעזין, הסכימו הורני שילווה אותי עד אחת התחנות הגדולות בדרך (בעיר חומץ) ומשם אמשיך אישכרה לכד לניעזין ולשיבתה.

באותה שנה טרם מלאו לי אפילו אחת-עשרה. כשני חושב עכשין, בדיעבד, על נכונותה של אמי ע"ה לשלוח אותי בגיל זה לעיר זרה שלא היה לנו בין כל יהודיה אפילו מכר או מודע, כשאני לוקח בחשבון שהדרך ומשכה שלושה ימים ברכבת שמהם נסעתי יום שלם לכד בלי מלווה – אני מתמלא הערצה לגדל מסירות הנפש שלה. עצמת תשוקתה שבה ללמד תורה, גרמה לה להסכים להתנתק מבנה-יחידה לזמן ארוך, להניח לו לנסוע דרך כה ארוכה כמעט לבדו, מוקף כל הזמן בזרים. אכן, אמצא צדקתית היתה לי.

הנסיעה לניעזין

במרחק חמש תחנות בקו הרכבת מקייב, שוכנת עיר פרובניציאלית בשם ניעזין. העיר די גדולה והיו שאמרו כי אורך רחובה הראשי כשבעה קילומטרים...

עד ההמפה גרו בניעזין יהודים רבים. רבה של ניעזין היה הגאון החסיד המפורסם רבי מנחם-מענדל חן הי"ד. באחד הפגורומים מיהר אל מפקד הכוח שהשתלט על העיר לבקש על נפשות יהודי הקהילה. כשהיה בדרך הפורעים השיגו אותו באמצע הרחוב ורצחו אותו לאור היום. עתה חותר חרסן. הפורעים שבאו העירה גול, חמסן, רצחו ועינו באכזריות נוראה רבים מיהודי העיר הי"ד. בשנים הבאות (האחרונות שלפני מלחמת העולם הראשונה) הפוגרומים חדלו והחיים חזרו לאט-לאט למסלולם.

אני הכרתי את ניעזין עוד לפני הפוגרומ, בתקופה שפעלה בה – כמעט ככלל עיר ועיירה

כשהנערים ראו אותי נכנס קיבלו אותי בידדות, בירכו אותי בשלום ורצו להכניס אותי מיד למשחקם. מכיוון שהייתי עייף מהדרך התרחקתי מהם. תפסתי לי מקום נסתר וישבתי בשקט להתבונן בנעשה סביבי.

היום עבר והגיעה שעת דמדומים. בעזרת הנשים כבר הוכנו מראש שלחנות עם כיבוד

**"העיקר שלא תיבהל בדרך.
דע שבכל מקום שתגיע אליו
גרים יהודים שיעזרו לך ברצון
בשעת הצורך". כשהרכבת זוה
הצצתי בחלון וראיתי את אמי
עומדת ומשתפכת בדמעות
והתחלתי גם אני לבכות
בחשאי. ואז הרכבת זוה**

והאורחים החלו להתאסף. כשהרב הגיע נעמדנו כולנו על רגליו. ראשיהשיבה סיים את מסכת גיטין ואחר החלו לנגן. אחד השירים זכור לי עד היום:

"אחד מי יודע? —

אחד אני יודע:

אחד החופר בורות

שיחין ומעורות.

והפזמון מסיים:

תנו, תנו, רבנו,

קדמנו ובתריינא,

ברוך הוא רחמנו

דיהיב לך אורייתא.

ב"שניים מי יודע?" שרו "שניים אוחזין

בטלית" וכן הלאה —

שלושה שאכלו כאחד,

ארבעה אבות נזיקין,

חמשה תמין וחמשה מועדין,

ששה דברים מקולי בית שמאי,

שבעה דברים בחכם (להבדורים ניגנו "שבעה

דברים בגולם", אך הרב הטאון ז"ל העיר —

"הלאו כתוב וחילופיה: בגולם" — עדיף להתחיל

בחכם!!! והם המשיכו:

שמונה שרצים האמורים בתורה,

תשעה חנויות מוכרות בשר שחוטה,

עשרה יוחסין עליו מבבל", וכן הלאה...

הלילה הראשון בישיבה

לאחר גמר מסיבת-הסיום, קרא לי הרב, הציג

הישיבה המבוגרים והרבנית אמרה לו: כשתלך לישיבה קח איתך את הבחור הזה. הוא בא ממקום רחוק ללמוד בישיבה.

כשיצא, קמתי כמו חייל טוב והצטרפתי אליו. בדרך חצינו את השוק ולבסוף הגענו לבית-הכנסת "גמילות חסדים" שהישיבה שכנה בו. בדרך שאל אותי לשמי, מאין באתי ומה הספקתי ללמוד. "אל תדאג", אמר לי, "יסדר לך אי"ה הכל בצורה מסודרת, אך העיקר שתצא ללמוד כי ראשיהשיבה קפדן גדול. הוא איש טוב, אבל נוהג עם העצלים בתקיפות". כאן סיפר לי שהישיבה נמצאת בעזרת-הנשים של בית-הכנסת ולומדים בה כשישים נערים בשתי כיתות. התקראות "שולחנות" — "השולחן הקטן" (ידי קליין טיש") לילדים עד גיל בר-מצווה בערך, ו"השולחן הגדול" (גרויס טיש") לנערים עד גיל שבע-עשרה-עשרים. "רוב התלמידים מקומיים", אמר, "ירוק בעטים הגיעו כמון מחוץ לעיר ללמוד בישיבה".

תוך-כדי דיבור הגענו לחצר בית-הכנסת והנה ראיתי שם נערים רבים משתעשעים, רצים זה אחרי זה, קופצים אחד על כתפי חברו והרעש והמהומה גדולים. נוכרתי שהרב אמר משוה על מסיבת-סיום, וכששאלתי סיפר לי הבחור שאותו יום הוכרז בישיבה כי-טוב שלא לומדים בו, כי בערב ייגנו שם טקס סיום מסכת גיטין.

בשלוש תחנות גדולות: בחרקוב, בווארשיא ובחומץ. עד ווארשיא נסעתי בליווי הבחור החתן ובחומץ נפרדנו. הוא המשיך בדרך ואני עליתי על הרכבת הנוסעת לניעזין. כששאל אותי פקיד הרכבת עם מי אני נוסע ועניתי שאני נוסע לבד, דרש ממני לשלם בנוסף למה ששילמתי כבר — רבע מחיר — את מחירו המלא של הכרטיס. "כך קובע החוק", הסביר, "ילד הנוסע בליווי מבוגר משלם רק רבע המחיר, אך ילד שנוסע לבדו משלם מחיר מלא". לא היה לי די כסף. אמרתי לו שגמר לי הכסף והוספתי שאני יורד בתחנת ניעזין. רגע חכך בדעתי, ואז עזב אותי לנפשי.

הגענו לניעזין. ירדתי עם מזוודתי הקטנה ומצאתי עגלון שהביא אותי תמורת פרוטות אחדות לבית הרב. נכנסתי פינמה ומצאתי את הרב יושב ליד שולחן ולומד עם בחור. מסרתי לו את מכתבו של אבי חורגי (הרב אברהם-אליהו ע"ה ניימארק) והשבתי על שאלותיו. כשסיים אמר: "טוב, לעת-עתה תשתעשע, ובערב אקח אותך עמי כשאלך לישיבה למסיבת-הסיום". ראיתי בבית את בנו הבכור של הרב. יכולתי להשתעשע עמו, אך העדפתי להתמקד בשקט. לאחר שלושה ימים ראשונים מחוץ לבית, מצב-הרוח לא נטה דווקא למשחקים...

ומרמה לאחר מכן נכנס הביתה אחד מבחורי

תלמיד שבע קוביות סוכר לכל השבוע הבא. בדרך-כלל לא הייתי רעב ממש, אך גם לא הייתי שבע. תושבי העיר, ביניהם אלה שהזינו אותי, היו אנשים ישרים, טוב־לב וחרוצים. בבתים רבים אכלו בעיקר דג מלוח ומלפפונים – מלפפוני

באותה שנה טרם מלאו לי אפילו אחת-עשרה. כשאני חושב עכשיו, בדיעבד, על נכונותה של אמי ע"ה לשלוח אותי בגיל זה לעיר זרה שלא היה לנו בין כל יהודיה אפילו מכר או מודע; כשאני מביא בחשבון שהדרך נמשכה שלושה ימים ברכבת שמהם נסעתי יום שלם לבד בלי מלווה – אני מתמלא הערצה לגודל מסירות-הנפש שלה שבנה ילמד תורה

ניעוץין שהיו ידועים בכל המדינה. לא פלא שלעתים התגעגעתי למזון יותר "ביתי"...

הרד"צ נ"ע

באחד מימי החורף בשנת תרס"ט ביקר הגאון החסיד המפורסם הרד"צ נ"ע אצל בנו הגאון ר' מ"מ הי"ד בניעוץין. מוכן שהבן רצה לכבד את אביו הגאון החסיד והביא אותו בבוקר לישיבה. באותה שעה התקיים ב"קליין טיש" שיעור במסכת בבא בתרא דף כז ע"ב בסוגיית "ירוב וקרב". התורח המישש רצה להייווכח באיזו מידה העניין נקלט אצלנו וראש-הישיבה הצביע על: אני זוכר שהרציתי לפני הרבנים את כל העניין – סוגיית "ירוב וקרב" על תוספותיה. עניתי נכון על כל השאלות ולאחר הבחינה הרד"צ נ"ע הצביע עלי ושאל את ראש-הישיבה: "למה אתה מחזיק אותו בכיתה הזו?"

על סמך המלצתו הועברתי אפוא ל"גרויס טיש" והתחלתי ללמוד בין בחורים בני חמש-עשרה ויותר. החוקתי ביניהם מעמד והם מצידם לא היקפו לי.

כשהגיע זמן הפגרה לפני ראש-השנה והחכים לא רציתי להישאר בניעוץין שבה לא היו לי מכר או קרוב ונסעתי לחודש תשרי לעיירת הולדתי מיכילובקה.

השכירה מקום לינה לתלמיד, במקרה זה אני עצמי. הספה הנוקשה שעליה ישתי עמדה בין הכותל ובין תנור האפייה הגדול, וכל-אימת שהתעוררתי באמצע הלילה ופקחתי את עיני, ראיתי תמיד את בעלת-הבית מקפיצה בידיה את הבצק דומעות נוטפות מעיניה בלי הרף. התשלום עבור מקום לינתי היה רובל אחד לחודש, אבל העיקר שחייתי במקום מסודר. בחורף היה לי די חם ולא הוטדתי משום דבר.

אכלתי "ימים", כלומר, כל יום ראשון אצל בעל-בית אחד, כל יום שני אצל אחר וכך הלאה. הללו האכילו אותי רק ארוחות בוקר וצהריים, וארוחת-ערב אכלתי עם כל התלמידים בישיבה. מדי ערב הביאו לנו כיכרות לחם ומלח ואחזנו היינו יושבים ליד השולחנות ומקיימים בפועל משם את המאמר "פת במלח תאכלו" – כל אחד קיבל פרסה, תיבל אותה במלח ואכל...

ביום שישי כל שבוע חילק ראש-הישיבה כל

אותי לפני ראש-הישיבה וביקש ממנו לקרב אותי ולדאוג לצרכי. ראש-הישיבה קרא לאחד הבחורים המבוגרים וציווה עליו לסדר לי מקום לינה לאותו לילה למצוא לי מקום לינה קבוע ו"ימים" לאכילה.

בלילה הראשון ישנתי בבית-הכנסת. סידרו לי מקום כלשהו ובעיפותי הרבה שנתי ערבה עלי למחרת בבוקר מקתי אמנם רען, אך טלטולי הדרך גרמו לי סחרחורת שנמשכה עוד מספר ימים.

למחרת אכן מצאו לי אכסניא רחוקה למדי מחשיבה אבל תנאי החיים בה היו מצוינים. בעלת-הבית הייתה אומללה שנותרה עם שלוש בנות מבוגרות. הבית היה די גדול והעדי על בעליו שהיה כנראה יהודי חשוב, אבל כשנסטר חרב עליון ועלמן.

כנראה שבכל זאת התאוששו. לפרנסתה עסקה בעלת-הבית באפיית לחם וחוץ מזה

על המשפיע ר' שמואל-גרונם אסחרמן ז"ל

זכיתי לשמש את ר' גרונם ז"ל בשנות חייו האחרונות בליובאוויטש, כשהייתי ביחד בישיבה בקרמניצ'וק.

במה שימשתי אותו? – ידוע שלר' גרונם ז"ל קרה אסון נורא ל"ע. כשיצא מחצר הרבי נ"ע באישון לילה, מפנה ברקתו הקדור הסוגרת את שער החצר והוא נחבל בעינו ותתעורר. בעקבות הפגיעה הוכרח לנסוע לחרקוב ועבר שם ניתוח אצל רופא העיניים הידוע ד"ר פרישמן, שהצליח לחזור לו מעט מכוח הראייה אבל לא יותר מכך. עד יומו האחרון לא הצליח לראות בצלילות והיורה לסבל משערות הריסים שצמחו בעפעפי כלפי פנים, וכשגדלו הסאיב לו מאוד כאילו ורקו חול בעיניו.

העצה היחידה לכך הייתה הוצאת הריסים מהעפעפים בעזרת פיצנצח רפואית. ר' גרונם נהג לבקש מהבחורים שיעזרו לו בכך והיו שחצילו יותר ואחרים שהצליחו פחות. כשכא הדבר לידי נעת בהיותו בליובאוויטש הייתי מנקח את עפעפיו מהריסים פעם בשבוע או בשבועיים, ולדבריו איש לא הצליח לבצע טיפול זה באופן מוצלח כמותי. עם הזמן התמחיתי בכך והצלחתי לתפס גם את הריסים הזעירים ואחרי כל טיפול כזה היה אומר שאורו עיניו. תמשכת בכך גם כשהייתי בקרמניצ'וק וחדלתי רק כשאנצ'צ'י לחזור לרוסטוב בשלחי קץ תר"פ.

כשנפרדנו אחרי הניקיון האחרון בכה ר' גרונם כילד ולבני משנ נקע. אחר-כך שמעתי שמיד לאחר עזיבתי התעורר למרי וכעבור זמךמה נפטר, תנצב"ה.

• • •

כללית, חייו הגשמיים היו קשים. בליובאוויטש היה לו בית משלו אבל אשתו הזקנה הייתה חלשה מאוד. מלבדה הייתה לו גם בת יחידה, רווקה זקנה שאפסו תקוותיה להינשא. למיטב ידיעתי היה לו גם שי-בנים – כנראה שגם הם לא מהמוצלחים. תבכר היה כבר נשוי וגר באיזו עיירה, וגם הצעיר עזב את הבית. השמועה אמרה ששניהם לא הלכו בדרך אבותיהם. בחדר שבו גרתי מצאתי ספרים שונים של חבן הבכור, ביניהם ספרי חול ועיתונים, וכמעט שנכשלתי בהם.

מיד אחרי פרוץ המהפכה הרוסית הראשונה בשנת תרע"ז מצאו לחם תושבי ליובאוויטש מקור פרנסה – בישול וחכנת ודחקה – וכנראה שאנשים צעירים ונמרצים הרוויחו מכך היטב.

שוני של ר' גרונם הציק לו מאוד ואף הוא התפתה לעסוק בכך, אלא שלא הצלחה. כעבור זמך מוז הוכרח לעזוב את העסק כי תטורה הייתה למעלה מכוחותיו וכרוך בסכנה. הממשלה לקחה לעצמה מונופול על ייצור הודקה ולא הרשתה לאיש לעסוק בכך בצורה פרטית, ומי שנשפט בייצור ודחקה מחתרתי נענש קשות.

שנים אחדות שמעתי מר' גרונם שיעור בפרק תניא, אך איני זוכר שום ביאור או דיוק מיוחד. הסיבה לכך חובנה על-ידי יותר מאוחר, כשמעתי שמגיד השעור בתניא ר' גרונם ז"ל, ר' זלמן הבל ז"ל ור' שאול-בער זיסלין ז"ל, קיבלו הוראה מפורשת מכ"ק אדמו"ר הרש"י נ"ע ללמוד את התניא לא שום פלפלים ודיוקים מיותרים אלא כפשוטו...